

K Z O M B U N D I A K Ń A T
Z B A D A Ń A

Warszawa, marzec 2013

www.cbos.pl ● sekretariat@cbos.pl

BS/29/2013

POSTAWY PROKREACYJNE KOBIEC

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku 11 stycznia 2013 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Żurawia 4a, 00-503 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

- ▶ Plany prokreacyjne kobiet bardzo wyraźnie zależą od ich wieku oraz liczby posiadanych dzieci. Z analizy łącznego wpływu tych dwóch czynników wynika, że potomstwo najczęściej planują bezdzietne kobiety w wieku 18–28 lat (86% tej grupy), a w drugiej kolejności kobiety w wieku 18–31 lat mające jedno dziecko (59% tej grupy).
- ▶ Respondentki w wieku 18–45 lat, które mogłyby liczyć na pomoc swoich rodziców w codziennej opiece nad dzieckiem, znacznie częściej niż niemogące oczekiwać takiej pomocy planują w przyszłości potomstwo (49% wobec 11%).
- ▶ Plany prokreacyjne kobiet zależne są również od poziomu wykształcenia – absolwentki wyższych uczelni częściej niż ankietowane gorzej wykształcone deklarują chęć posiadania kolejnego dziecka.
- ▶ Dla co drugiej kobiety w wieku 18–33 lata nieplanującej potomstwa (51%) barierą zamierzeń prokreacyjnych jest sytuacja materialna, a dla mniej więcej co trzeciej (31%) – spodziewany konflikt między rolami zawodowymi i rodzinnymi.
- ▶ Co trzecia ankietowana w wieku 18–45 lat mająca dzieci (33%) musiała zrezygnować z pracy ze względu na trudności w zapewnieniu im opieki, a co dziesiąta (10%) straciła pracę po powrocie z urlopu macierzyńskiego lub wychowawczego.

Od ponad dwudziestu lat liczba dzieci rodzących się w naszym kraju nie gwarantuje prostej zastępowalności pokoleń, która występuje wówczas, gdy wskaźnik dzietności kształtuje się na poziomie 2,1–2,15 (na 100 kobiet w wieku rozrodczym 15–49 lat przypada średnio 210–215 dzieci)¹. W Polsce natomiast wskaźnik dzietności wynosi zaledwie 1,3 i należy do najniższych zarówno w Unii Europejskiej², jak i na świecie. Demografowie wskazują, że niski poziom dzietności i jednocześnie wydłużanie się trwania życia będą prowadzić do niekorzystnych zmian w strukturze wieku ludności, wpływających m.in. na wzrost gospodarczy, system zabezpieczeń społecznych i finanse publiczne³.

W dyskusji o niskim poziomie dzietności eksperci zwracają uwagę na rozbieżność między preferowaną a faktyczną liczbą posiadanych dzieci, argumentując, że ludzie nie decydują się na większą liczbę dzieci z powodu różnego rodzaju ograniczeń związanych z trudnościami z uzyskaniem pracy, stabilizacją zawodową, warunkami mieszkaniowymi czy też kosztami wychowania dzieci⁴.

W naszych ostatnich badaniach⁵ zapytaliśmy kobiety w wieku 18–45 lat o ich plany prokreacyjne. Interesowały nas, z jednej strony, czynniki sprzyjające podejmowaniu decyzji o posiadaniu potomstwa, z drugiej zaś przyczyny zaniechania decyzji prokreacyjnych.

CZYNNIKI WARUNKUJĄCE PLANY PROKREACYJNE KOBIET

Plany prokreacyjne kobiet w naturalny sposób zależą od zaspokojenia potrzeb w tym zakresie. Zdecydowana większość respondentek w wieku 18–45 lat niemających dzieci (77%)

¹ Zob. *Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski do 2012 roku*, GUS.

² Źródło: Eurostat

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde220&plugin=0>
W Unii Europejskiej w roku 2011 niższe wskaźniki dzietności niż Polska miały Węgry (wartość wskaźnika – 1,23) oraz Rumunia (wartość wskaźnika – 1,25).

³ Zob. J. Józwiak, I. E. Kotowska, *Przewidywane zmiany liczby i struktury wieku ludności w Polsce do 2035 r. i ich skutki ekonomiczne*, Narodowa Rada Rozwoju.

⁴ Zob. B. Balcerzak-Paradowska, *Współczesna polityka rodzinna wobec kryzysu dzietności*, Biuro Analiz Sejmowych, 29 kwietnia 2010.

⁵ W komunikacie wykorzystano zagregowane dane z trzech kolejnych badań „Aktualne problemy i wydarzenia” (270, 271, 272) przeprowadzonych na reprezentatywnych próbach losowych dorosłych mieszkańców Polski: 8 – 17 listopada 2012 roku, 30 listopada – 6 grudnia 2012 roku i 3 – 9 stycznia 2013 roku. W tych próbach łączna liczebność kobiet w wieku 18–45 lat wynosiła 816.

planuje w przyszłości potomstwo. Te, które mają jedno dziecko, nieco częściej twierdzą, że nie planują już potomstwa, niż deklarują, że zamierzają powiększyć rodzinę (46% wobec 41%). Zdecydowana większość kobiet mających dwoje dzieci nie decyduje się już na kolejne dziecko. Wśród tych, które mają troje dzieci i więcej, o planach prokreacyjnych mówią nieliczne (2%).

Tabela 1

ODPOWIEDZI KOBIET W WIEKU 18–45 LAT (N=816)			
Liczba posiadanych dzieci	Czy planuje Pani w przyszłości potomstwo?		
	Tak	Nie	Jeszcze nie wiem
w procentach			
0	77	13	10
1 dziecko	41	46	13
2 dzieci	5	88	7
3 dzieci i więcej	2	91	7

Odsetek kobiet planujących potomstwo maleje wraz z wiekiem. O ile wśród respondentek najmłodszych (w wieku 18–24 lata) 79% zamierza w przyszłości mieć dzieci, o tyle wśród nieco starszych (w wieku 25–29 lat) już tylko 59%. Odsetek kobiet, które planują potomstwo, obniża się w wyodrębnionych grupach wiekowych stopniowo i w miarę równomiernie aż do 35 roku życia, po którym odsetek decydujących się na powiększenie rodziny dość znacząco spada. Po ukończeniu 40. roku życia zamierzenia prokreacyjne deklarowane są jedynie sporadycznie. Fakt, że starsze kobiety rzadziej planują dzieci, po części można tłumaczyć – postępującym wraz z wiekiem – poczuciem zaspokojenia potrzeb prokreacyjnych.

Tabela 2

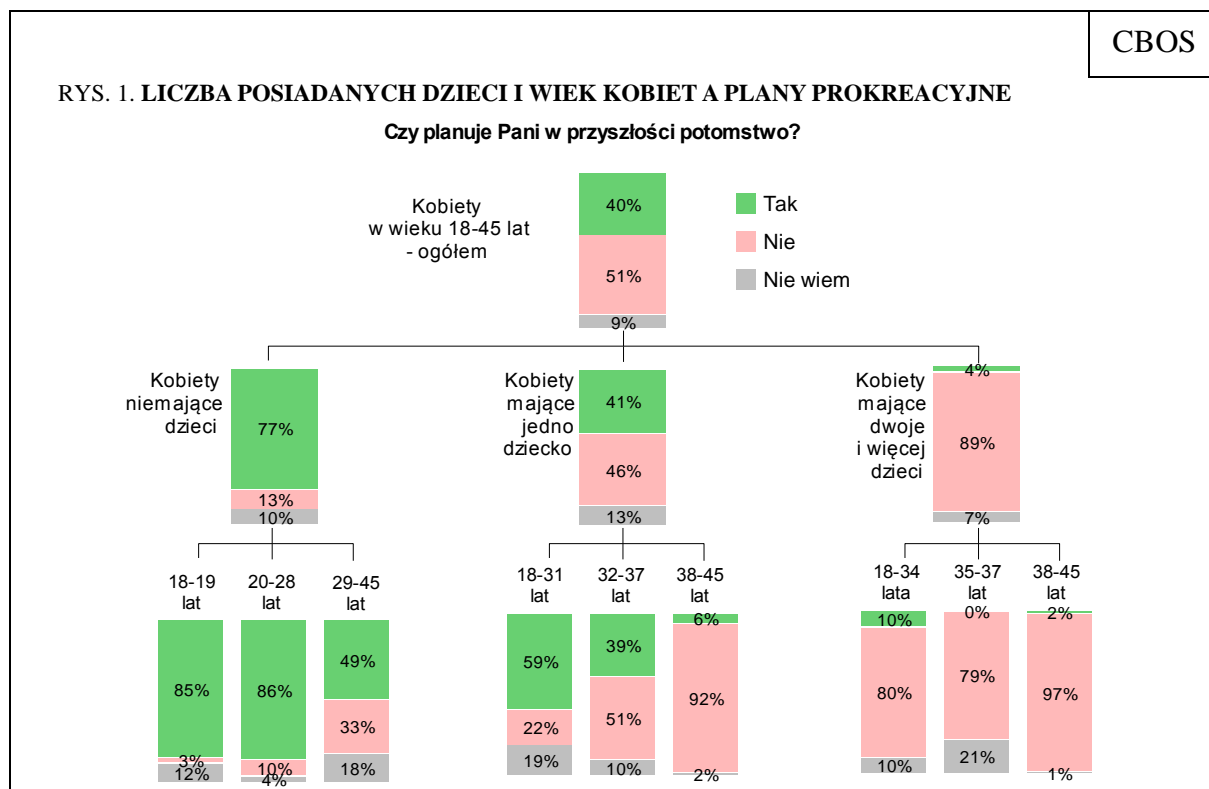
ODPOWIEDZI KOBIET W WIEKU 18–45 LAT (N=816)			
Wiek	Czy planuje Pani w przyszłości potomstwo?		
	Tak	Nie	Jeszcze nie wiem
W procentach			
18–24 lata	79	12	9
25–29 lat	59	30	11
30–34 lata	37	48	15
35–39 lat	12	75	13
40–45 lat	3	95	3

Warto w tym miejscu prześledzić łączny wpływ liczby posiadanych dzieci oraz wieku kobiet na ich postawy prokreacyjne.

Uwzględniając łączny wpływ obu tych czynników⁶ można zaobserwować, że powiększeniem rodziny najczęściej zainteresowane są bezdzietne kobiety od 18 do 28 roku życia – zdecydowana większość z nich planuje potomstwo. Wśród respondentek w wieku 29–45 lat niemających dzieci odsetek ten zdecydowanie spada i wynosi 49%. W tej grupie dodatkowo zwraca uwagę stosunkowo duży udział kobiet zastanawiających się jeszcze, czy zdecydować się na dziecko (18%).

Kolejną grupą wyróżniającą się zarówno częstością deklaracji planów prokreacyjnych (59%), jak i wysokim odsetkiem niezdecydowania w tej kwestii (19%) są kobiety od 18 do 31 roku życia mające jedno dziecko. Wśród nieco starszych – w wieku 32–37 lat, z jednym dzieckiem – już tylko 39% planuje powiększenie rodziny, natomiast wśród respondentek mających 38–45 lat plany powiększenia rodziny deklarowane są sporadycznie (6%).

Kobiety, które mają co najmniej dwoje dzieci, rzadko decydują się na kolejne dziecko. Wśród respondentek od 18 do 34 roku życia co dziesiąta (10%) planuje potomstwo i co dziesiąta jeszcze się nad tym zastanawia. Starsze ankietowane z co najmniej dwojgiem dzieci w zasadzie już nie zamierzają mieć potomstwa, choć w grupie kobiet w wieku 35–37 lat zwraca uwagę stosunkowo wysoki odsetek tych, które jeszcze się zastanawiają nad powiększeniem rodziny (21%).

⁶ Wykorzystano moduł IBM SPSS Decision Trees.

Decyzje prokreacyjne związane są również z wykształceniem. Związek między poziomem wykształcenia a zamierzeniami prokreacyjnymi szczególnie wyraźnie zaznacza się wśród kobiet mających dzieci. Respondentki z wyższym wykształceniem mające co najmniej jedno dziecko wyraźnie częściej niż pozostałe jeszcze planują potomstwo.

Tabela 3

Wykształcenie	Czy planuje Pan(i) w przyszłości potomstwo?					
	Kobiety niemające dzieci (N=299)			Kobiety mające dzieci (N=517)		
	Tak	Nie	Nie wiem	Tak	Nie	Nie wiem
	w procentach					
Podstawowe i zasadnicze zawodowe	73	15	12	12	80	8
Średnie	80	13	7	16	73	11
Wyższe	77	11	12	28	64	8

Do czynników różnicujących postawy prokreacyjne kobiet należy zaliczyć także wsparcie ze strony najbliższego otoczenia w codziennej opiece nad dzieckiem. Respondentki, które mogłyby liczyć na taką pomoc, zdecydowanie częściej planują potomstwo. Szczególnie duże znaczenie ma w tym kontekście zaangażowanie ich rodziców – kobiety, które mogłyby oczekiwać pomocy swoich rodziców w codziennej opiece nad dzieckiem, planują potomstwo ponad czterokrotnie częściej niż te, które na takie wsparcie nie mogłyby liczyć. Zaangażowanie pozostałych członków rodziny oraz innych osób spoza rodziny odgrywa mniejszą rolę.

Tabela 4

Niezależnie od aktualnych planów, gdyby zdecydowała się Pani na (kolejne) dziecko, na czyją pomoc w codziennej opiece nad nim mogłaby Pani liczyć? Czy mogłaby Pani liczyć na:	Czy planuje Pani w przyszłości potomstwo?		
	Tak	Nie	Jeszcze nie wiem
	w procentach		
– pomoc męża/partnera [Odpowiedzi respondentek pozostających w związku (N=595)]			
Tak	33	58	9
Nie	15	85	0
– pomoc rodziców, matki lub ojca (N=816)			
Tak	49	40	11
Nie	11	83	6
– pomoc rodziców męża/partnera [Odpowiedzi respondentek pozostających w związku (N=595)]			
Tak	41	50	9
Nie	18	77	5
– pomoc innych członków rodziny – rodzeństwa, babci itp. (N=816)			
Tak	48	42	10
Nie	22	69	9
– nieodpłatną pomoc innych osób (spoza rodziny) (N=816)			
Tak	52	37	11
Nie	32	59	9

W celu uchwycenia wpływu poszczególnych zmiennych na decyzje prokreacyjne zastosowaliśmy analizę wielozmiennową⁷. Jej wyniki ukazują, że na plany prokreacyjne wpływa wiek kobiety, liczba posiadanych dzieci, wsparcie ze strony najbliższego otoczenia w opiece nad dzieckiem, a także poziom wykształcenia.

Wyniki analizy wskazują, że szanse na decyzje o kolejnym dziecku maleją wraz z liczbą posiadanych dzieci. Wśród kobiet mających jedno dziecko szanse zdecydowania się na kolejne są o połowę mniejsze niż wśród bezdzietnych, a począwszy od tych, które mają dwoje dzieci – szanse zdecydowania się na kolejne są nikłe w porównaniu z bezdzietnymi (w przypadku respondentek mających dwoje dzieci – 27-krotnie mniejsze, a w przypadku mających troje i więcej – aż 53-krotnie).

Utworzony model potwierdza również zależność o negatywnym wpływie wieku na decyzje prokreacyjne.

Na postawy prokreacyjne kobiet w bardzo istotny sposób wpływa także zaangażowanie innych członków rodziny oraz najbliższego otoczenia w opiekę nad potomstwem. Wyniki analizy pokazują, że wśród kobiet, które mogłyby liczyć na wsparcie swoich rodziców, szanse zdecydowania się na (kolejne) dziecko są ponad trzykrotnie większe niż wśród tych, które takiego wsparcia nie mogłyby oczekiwać. Ważna w kontekście dalszych planów prokreacyjnych jest również postawa partnera – kobiety, które mogłyby liczyć na jego zaangażowanie w codzienną opiekę nad dzieckiem, znacznie częściej decydują się na potomstwo (szanse prawie trzykrotnie większe). Istotna dla zamierzeń prokreacyjnych okazała się także nieodpłatna pomoc innych osób spoza rodziny – wśród kobiet, które mogą liczyć na taką pomoc, szanse zdecydowania się na (kolejne) dziecko są prawie dwukrotnie większe.

Innym ważnym czynnikiem warunkującym plany prokreacyjne jest wykształcenie. Z analiz wynika, że szanse zdecydowania się na dziecko wśród absolwentek wyższych uczelni są ponad dwukrotnie większe niż wśród kobiet gorzej wykształconych.

Zależność między poziomem wykształcenia a planami prokreacyjnymi można po części tłumaczyć lepszą sytuacją materialną ankietowanych z wyższym wykształceniem. Należy dodać, że ocena własnych warunków materialnych okazała się w modelu nieistotna, lecz pośrednio oddziałuje ona na plany prokreacyjne poprzez wykształcenie⁸.

⁷ Zastosowana została regresja logistyczna.

⁸ Jeśli wyłączymy z modelu zmienną wykształcenie, ocena warunków materialnych okazuje się istotna.

Tabela 5

Plany prokreacyjne*	Iloraz szans**
Liczba dzieci*** (kategoria referencyjna: nieposiadanie dziecka)	
1 dziecko	0,495
2 dzieci	0,037
3 dzieci i więcej	0,019
Wiek	0,827
Pomoc własnych rodziców (kategoria referencyjna – brak pomocy)	3,430
Pomoc partnera (kategoria referencyjna – brak pomocy)	2,788
Pomoc innych osób spoza rodziny (kategoria referencyjna – brak pomocy)	2,083
Wykształcenie wyższe (kategoria referencyjna – pozostałe poziomy wykształcenia)	2,295
Miary dopasowania modelu: R ² Coxa i Snella 0,558, R ² Nagelkerkego 0,747	

* Plany prokreacyjne (zmienna zależna) przyjmuje następujące wartości: 0 – nie planuje potomstwa, 1 – planuje potomstwo w przyszłości. Ankietowane, które na pytanie o plany prokreacyjne udzieliły odpowiedzi: „jeszcze nie wiem”, zostały wyłączone z analiz

** Iloraz szans pokazuje, jak zmienia się szansa danego zdarzenia (tj. stosunek prawdopodobieństwa, że jakieś zdarzenie nastąpi, do prawdopodobieństwa, że nie nastąpi) przy zmianie zmiennej niezależnej o jednostkę (zakładając, że wartości wszystkich pozostałych zmiennych pozostają niezmiennione)

*** Zmienna *liczba dzieci* została potraktowana jako jakościowa, ze względu na fakt, że różna liczba posiadanych dzieci w różny sposób wpływa na plany prokreacyjne

DŁACZEGO KOBIETY NIE CHCĄ MIEĆ DZIECI?

Respondentki, które zadeklarowały, że nie planują w przyszłości potomstwa, zapytaliśmy o powody takiej decyzji. Poprosiliśmy je o wskazanie z listy potencjalnych przyczyn maksymalnie trzech dla nich najważniejszych.

Z analiz zależności między zmiennymi wynika, że na udzielane odpowiedzi miał wpływ wiek badanych, dlatego też osobno prezentujemy odpowiedzi kobiet młodszych (do 33 roku życia) i starszych.

Kobiety w wieku 18–45 lat najczęściej (56%) twierdzą, że nie planują już dzieci z powodu zaspokojenia potrzeb prokreacyjnych. Wybór tej odpowiedzi w naturalny sposób warunkuje liczba posiadanych dzieci. Udzieliło jej 20% kobiet mających jedno dziecko, 54% mających dwoje dzieci oraz 70% kobiet z trojgiem dzieci lub więcej.

Co trzecia kobieta w wieku 18–45 lat niezamierzająca mieć potomstwa zadeklarowała, że już nie planuje dzieci, gdyż jest na to za późno. Średnia wieku wśród kobiet, które udzieliły takiej odpowiedzi, wynosi 41 lat, natomiast mediana – 42 lata.

Dla licznej grupy kobiet barierą powiększenia rodziny jest sytuacja materialna. Ankietowane najczęściej w tym kontekście deklarowały, że nie stać ich na posiadanie (jeszcze jednego) dziecka (21%), wskazywały na brak odpowiednich warunków mieszkaniowych (8%), a także wyrażały obawy przed pogorszeniem poziomu życia (5%). Przyczynami materialnymi decyzję o zaniechaniu planów prokreacyjnych częściej uzasadniają młodsze

badane. Co druga kobieta w wieku 18–33 lata nieplanująca potomstwa (51%) i co piąta w wieku 34–45 lat (20%) nie decyduje się na (kolejne) dziecko ze względu na sytuację materialną.

Tabela 6

Dlaczego przede wszystkim nie planuje Pani potomstwa?	Odpowiedzi respondentek w wieku:		
	18–45 lat nieplanujących potomstwa (N=416)	18–33 lata nieplanujących potomstwa (N=111)	34–45 lat nieplanujących potomstwa (N=305)
	w procentach		
Mam już dziecko/dzieci i nie chcę mieć więcej	56	52	58
Już za późno na dziecko, jestem już na to za stara	34	5	45
Sytuacja materialna			
Nie stać mnie na posiadanie (jeszcze jednego) dziecka, mam zbyt mało pieniędzy	21	32	17
Nie mam odpowiednich warunków mieszkaniowych, nie mam własnego mieszkania	8	18	4
Obawiam się, że obniżyłby się mój poziom życia	5	12	3
Konflikt między rolami zawodowymi i rodzinnymi			
Trudno byłoby mi pogodzić obowiązki zawodowe z opieką nad (jeszcze jednym) dzieckiem	13	22	10
Boję się utraty pracy	9	13	7
Ważniejszy jest dla mnie rozwój zawodowy, kariera zawodowa	1	2	1
Nie mam męża/ partnera	6	8	5
Ja lub mój mąż/partner nie możemy (nie możemy) mieć dzieci	1	0	2
Mój mąż/ partner nie chce mieć dziecka	2	2	2
Mój mąż/partner obawia się, że straci pracę	1	1	0
Obawiam się, że nie sprost(a)bym obowiązkom rodzinnym, nie byłabym dobrą matką	3	3	2
Po prostu nie chcę mieć dzieci	15	22	12
Trudno powiedzieć	1	2	0

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ ankietowane mogły wskazać więcej niż jedną odpowiedź

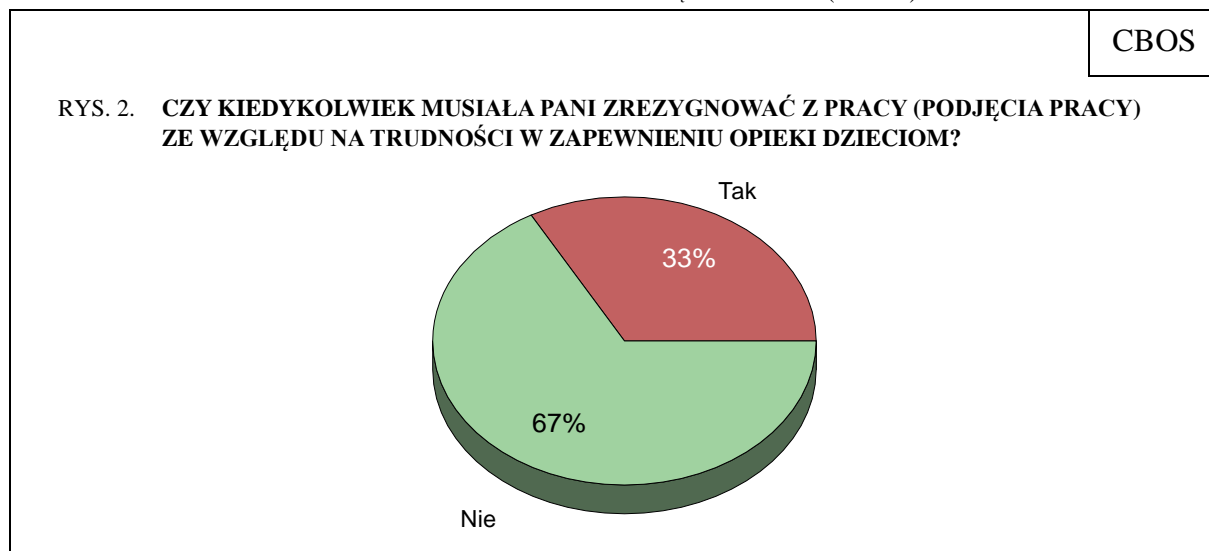
Kolejną poważną przeszkodą w planach prokreacyjnych wielu kobiet jest konflikt między rolami zawodowymi i rodzinnymi. W tym kontekście respondentki najczęściej wskazywały na trudności z pogodzeniem obowiązków zawodowych z opieką nad (jeszcze jednym) dzieckiem (13%) oraz na obawy przed utratą pracy (9%). Podobnie jak w przypadku sytuacji materialnej, konflikt między rolami zawodowymi i rodzinnymi częściej stanowi barierę dla zamierzeń prokreacyjnych kobiet młodych. Co trzecia kobieta w wieku 18–33 lata nieplanująca potomstwa (31%) i co siódma w wieku 34–45 lat (14%) nie decyduje się na (kolejne) dziecko z powodu konfliktu między rolami zawodowymi a rodzinnymi.

Co siódma kobieta w wieku 18–45 lat nieplanująca potomstwa (15%) deklaruje, że nie zamierza mieć dzieci, ponieważ po prostu nie chce. Udzielaniu takich odpowiedzi sprzyja młody wiek, a także niepozostawanie w związku – formalnym bądź nieformalnym.

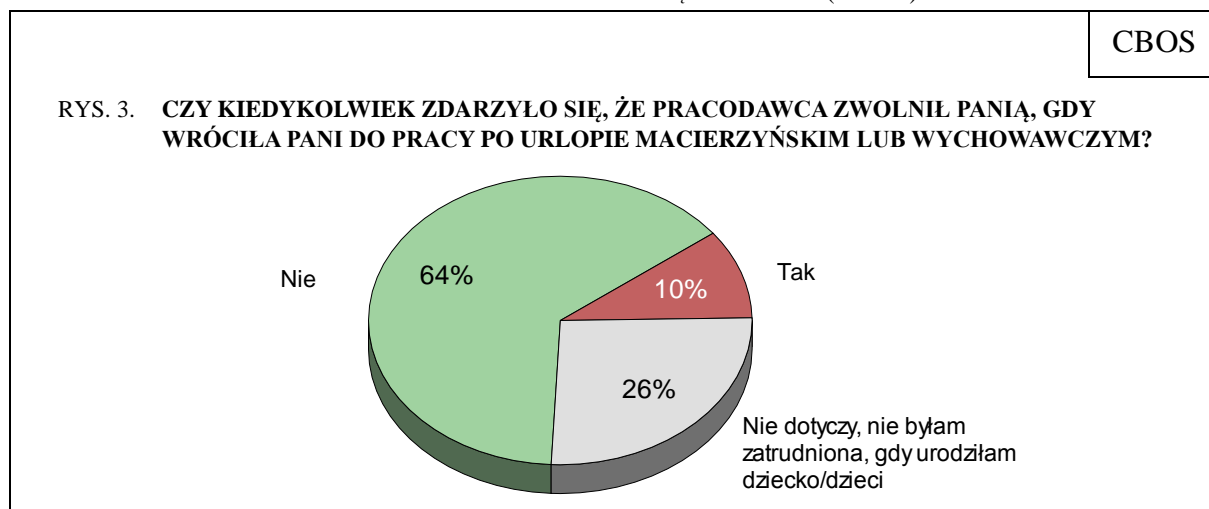
Pozostałe przyczyny nieplanowania potomstwa, takie jak: brak męża/partnera, niepłodność, obawy partnera przed utratą pracy, niechęć partnera do powiększania rodziny czy też obawy, że będzie się złym rodzicem, wskazywane były stosunkowo rzadko.

O realnych konfliktach między rolami zawodowymi i rodzinnymi świadczy m.in. fakt, że jedna trzecia respondentek w wieku 18–45 lat mających dzieci musiała zrezygnować z pracy (bądź z jej podjęcia) ze względu na trudności w zapewnieniu im opieki, a co dziesiąta została zwolniona z pracy po powrocie z urlopu macierzyńskiego lub wychowawczego.

ODPOWIEDZI RESPONDENTEK MAJĄCYCH DZIECI (N=517)

ODPOWIEDZI RESPONDENTEK MAJĄCYCH DZIECI (N=517)

Odpowiadając na pytanie o problemy związane z zapewnieniem dzieciom opieki, respondentki najczęściej wskazywały na zbyt wysokie koszty zatrudnienia opiekunki (61%). Mniej więcej co trzecia matka objęta badaniem mówiła w tym kontekście o braku wolnych miejsc w żłobku/przedszkolu (35%), zbyt wysokich opłatach za żłobek/przedszkole (35%) czy też o braku w rodzinie kogoś, kto mógłby zająć się dziećmi (30%). Nieco rzadziej respondentki zgłaszały problemy wiążące się z niedostosowaniem godzin otwarcia przedszkoli/żłobków/świetlic szkolnych do godzin pracy (26%), brak przedszkoli/żłobków w pobliżu (22%) oraz świetlic szkolnych (18%). Na choć jeden z przedstawionych problemów wskazało ponad dwie trzecie kobiet mających dzieci (69%) i ponad trzy czwarte matek małych dzieci – do 6. roku życia (77%). Warto dodać, że matki małych dzieci częściej niż pozostałe mówiły o zbyt wysokich kosztach zatrudnienia opiekunki (68%) oraz o braku wolnych miejsc w przedszkolu/żłobku (43%).

ODPOWIEDZI RESPONDENTEK MAJĄCYCH DZIECI (N=517)

Analiza uwarunkowań decyzji prokreacyjnych kobiet ukazuje, że szanse zdecydowania się na dziecko maleją wraz z wiekiem oraz liczbą posiadanych dzieci. Niezwykle istotne w tym kontekście okazuje się nastawienie najbliższego otoczenia kobiety – respondentki, które mogłyby liczyć na pomoc rodziny w codziennej opiece nad dzieckiem,

dużo częściej decydują się na potomstwo. Szczególnie dużą rolę odgrywa wsparcie ze strony rodziców kobiety. Analizy wielozmiennowe wykazały też, że na postawy prokreacyjne wpływa poziom wykształcenia – absolwentki wyższych uczelni częściej niż pozostałe deklarują chęć posiadania kolejnego dziecka, co w pewnej mierze wynika z ich lepszej sytuacji materialnej. Warto zwrócić uwagę na fakt, że dla co drugiej młodej kobiety (w wieku 18–33 lata) nieplanującej dziecka barierą powiększenia rodziny jest właśnie sytuacja materialna, a dla co trzeciej – spodziewany konflikt między rolami zawodowymi i rodzinnymi.

Kobiety, które mają dzieci, wskazują na szereg problemów związanych z zapewnieniem im opieki – najczęściej na zbyt wysokie koszty zatrudnienia opiekunki, brak wolnych miejsc w przedszkolu/żłobku oraz zbyt wysokie opłaty za przedszkole/żłobek. Nie dziwi zatem, że pomoc rodziców w opiece nad dzieckiem jest istotnym czynnikiem warunkującym decyzje prokreacyjne.

Opracowała
Małgorzata OMYŁA-RUDZKA